

Landbruks- og matdepartementet
Postboks 8007 Dep.
0030 Oslo

Saksbehandlere:
Åshild Øritsland Våge
Telefon: 92651848
E-post: ashild.vage@gmail.com
Lars Erik Wallin
Telefon: 48150190
E-post: lars.erik.wallin@nsg.no

Vår referanse:
Deres referanse: 22/542-3

Innspill til regjeringens arbeid med ny dyrevelferdsmelding

Norsk Sau og Geit takkar for invitasjonen til å gje innspel til ny dyrevelferdsmelding. Me vil peike på at tida for å arbeide med dette har vore særst kort, men det er gjort ein jobb med høyring i vår organisasjon.

Framtida sine premisser for dyrevelferd

FNs årlege rapport om matsikkerheit og ernæring slår fast at ved overgangen til 2022 svalt 828 millionar menneske. Desse tala syner situasjonen før krigen i Ukraina, og før årets tørke som har påverka matproduksjonen i det meste av verda. Samstundes fastslår ein ny rapport til Miljødepartementet (Klimaendringar utfordrar det norske matsystemet, NIBIO rapport, vol. 8, nr.110 2002) korleis klimaendringar kan påverke ikkje berre produksjon, men og lagerbeholdning, transportsystem og anna infrastruktur i matvarekjeda. Rapporten seier vidare at det i ekstreme tilfelle kan krevje matrasjonering og i Noreg. Medan matsituasjonen i verda seier at alt av ressursar må nyttast og forvaltast til alle sitt beste, bygg ein i Noreg ned landbruket. Matproduksjonen blir sentralisert og i større grad basert på importerte ressursar. I Noreg har me lite dyrkbart areal. Skal me imøtekomme verda sitt behov for matproduksjon i framtida vil difor beitedyra bli stadig viktigare. Matproduksjon i heile landet er difor ein føresetnad og i framtida. Når me skal sjå på velferd for sau må ein ha dette som eit bakteppe, som ein premiss som set klare krav til korleis me tenker om velferd. Eit eksempel på dette er korleis beiteretten stadig blir trua av fleire faktorar som freda rovvilt, hyttebygging eller annan utbygging i beiteområde eller påkøyrslar grunna manglande gjerdehold mot veg og jernbane. Dette er ytre forhold som per i dag i lager konflikhtar, fører til nedlegging og ikkje minst påverkar velferd for dyra på beite. Skal me sikre velferd for beitedyra samstundes som me sikrar matproduksjon i Noreg, er det heilt sentralt at ansvar ikkje fell på bonden åleine. Me er fullstendig avhengig av at det offentlege legg til rette for beitenæringa, og at me har ei langsiktig og forutsigbar forvaltning av landbruket og ressursane våre.

Det har vore stadig aukande fokus på dyrevelferd dei seinare åra. Dette er positivt. Samstundes har me per nå ei for dårleg avklaring av kven som har ansvaret for god dyrevelferd. Resultatet har vore at bonden blir satt i ein vanskeleg situasjon der svak økonomisk bereevne kjem i konflikt med samfunnets aukande krav. For mange bønder har dette gitt ei auka psykisk påkjenning.

Som følge av sentralisering av busetjinga i Noreg har færre av forbrukarane direkte kontakt med landbruket. Dette gjev ein avstand mellom bonde og forbruker. I samband med regelendringane som kan koma i etterkant av Dyrevelferdsmeldinga er det viktig at ein adresserer korleis det offentlege, samfunnet og bonden kvar har ansvar for dyrevelferd og den gode dyrehelsesituasjonen me har i Noreg. Tiltak som går utover bondens økonomiske berevne må finansierast av marknad eller via offentlege bidrag.

Fellesskapet er viktig for å ivareta dyrevelferd

Dårleg økonomi har satt omfattande krav til effektivisering i landbruket. Den vanlegaste måten å møte dette kravet har vore å lage større einingar. Med eit omlag konstant landbruksareal har dette, saman med dårleg økonomi, ført til ei omfattande reduksjon i talet på landbruksseiningar. Frå 1989 til 2018 melder statistisk sentralbyrå om ei reduksjon i talet på landbruksbedrifter på 60%. I enkelte område av landet har reduksjonen vore enda større. Sjølv om den totale produksjonen knapt har gått ned, er det knytt ein sårbarheit til å redusere talet på produksjonseiningar. Landbruket er eit fellesskap der ein treng alle bøndene for å sikre dyrevelferd. Fellesskapet er viktig fordi det samla opprettheld fagmiljø, sikrar veterinærdekning og sørger for ei fungerande avløysarteneste. Beitelaga er og heilt avhengig av tilstrekkeleg tal på folk for å sikre tilsyn med dyra og for å sikre at dyra kjem ned frå sommarbeite. I mange beiteområde begynner talet bønder å nærme seg ei nedre kritisk grense for å drifte utmarksbeiteområdet forsvarleg. Med nedlegging av landbruksseiningar tek ein frå bøndene kollegaer, noko som vil påverke det psykososiale arbeidsmiljøet. I svært mange av dyretragediane ein har hatt her i landet har psykisk helse vore ein bakanforliggende medverkande faktor. Fleire kollegaer, og eit godt nettverk rundt bonden, vil kunne forebygge problem, og aukar i tillegg sannsynet for at ein kan oppdage problem tidleg. Saman med den låge lønnsmda gjer nedlegginga landbrukssamfunnet sårbart. I diskusjonen om dyrevelferd er det difor ikkje berre ein avgjerande premiss at me opprettheldt produksjonen i heile landet, men og at me stopper reduksjonen i talet på driftseiningar i saueholdet.

Manglande kunnskap om dagens status

Det er stor einigheit om at nye krav må bygge på kunnskap om dyra. Skal ein sikre velferd må ein samstundes sikre kunnskap om biologisk funksjon, om subjektiv oppleving og om naturleg liv. Samstundes heldt me dyr for å produsere mat. Kunnskap om velferd må difor sjåast i samheng med kunnskap om husdyrproduksjon. Integreringa av dei ulike fagområda er avgjerande for å sikre at nye krav er praktisk og økonomisk gjennomførbare. I samband med regelendringar er det og avgjerande at dei nye krava er utreda med tanke på negative konsekvensar for produksjon eller struktur i landbruket. For å klare dette er me heilt avhengig av kunnskap om dagens status. Per i dag føreligger svært lite informasjon om dei økonomiske og biologiske konsekvensane av f. eks. innføring av arealkrav til småfe. Sauenæringa i Noreg er nokså unik i verdssamheng. Låg buskapsstorleik og klimatiske tilhøve med lang innefôringsperiode gjer at me ikkje kan støtte oss på internasjonal velferdsforskning. Mange av problemstillingane me ser på som viktige har difor ikkje forskingsresultat me kan nytte som støtte. Det er difor viktig at det blir prioritert midlar til forskning, og at resultat frå denne forskinga føreligg før ein kjem med omfattande krav til næringa.

Bondeøkonomi og -velferd

Svært mykje av den generelle velferdsforskninga peikar på at den enkeltfaktoren som i størst grad påverkar dyra si velferd, er bonden sjølv. Sjølv om dårleg økonomi aldri er ei unnskyldning for ikkje å stille dyra sine, så er eit robust rammeverk rundt bonden avgjerande for at bonden skal lukkast med å ivareta dyra slik samfunnet no ventar.

Som følge av dårleg økonomi er det mange bønder, spesielt i sauenaeringa, som må ha jobb ved sida av drifta, til tross for at storleiken på drifta for mange skulle tilseie at det er ein fulltidsjobb. Dette kan i mange tilfelle få negative følgjer for bonden, både i form av stress, mange arbeidstimar og ytre krav som vert prioritert før dyra. For dei som ikkje har heile inntekta si frå drifta, er ofte situasjonen slik at dei aukar dyretal for å få ei tilstrekkeleg inntekt. Dette gjev igjen utfordringar og sårbarheit i arbeidsintensive periodar, og kan potensielt gje store velferdsutfordringar i t.d. lamminga eller kjeing.

Tid med dyra er ein av nøkkelfaktorane for å sikre velferd hos dyra. Tid med dyra er viktig for sikre rolege og tamme dyr, noko som igjen gjev mindre stress for dyra når ein skal handtere dei. Tid er og viktig for å kunne oppdage sjukdom eller andre problem på eit tidleg stadium. Slik ein i dag legg opp til ei stadig effektivisering, tek ein vekk mykje av moglegheita. Det vil igjen gå utover velferda til dyra, og ein hamner lettare i ein situasjon der ubehagelege situasjonar, som avliving av sjuke dyr, blir utsett pga. tidspress.

At røktarfaktoren er så avgjerande for dyra gjer at me må ta vare på bonden. Bonden er nøkkelen til velferda. Skal bonden ivaretaast må systema for ferie, sjukdom, barn si sjukdom og graviditet bli prioritert. Ei gjennomgang og forbetring av bonden sine velferdsordningar er difor sentralt i vidare arbeid med dyrevelferd.

Norsk Sau og Geit sine prioriteringar for å betre velferd hos sau

Velferd på beite

At me i Noreg har lite dyrkbart areal gjer at beitenæringa har ein viktig plass i norsk matproduksjon. Den lange beiteperioden er ein stor styrke for velferda i sauehaldet. Samstundes som den lange beiteperioden vår gjev god velferd med tanke på fridom til å utøve normalåtferd, samt ernæring, gjev den og utfordringar med tap som me ikkje kjem vekk frå. Tapet på sumarbeite er svært varierende mellom buskapane i Sauekontrollen. Rangert etter tapsprosent varierer tapet på sumarbeite frå 0 % i den beste tredjedelen til 9,3 % i den dårlegaste tredjedelen av buskapane (tal for 2021).

Det er viktig for dyra si velferd at me klarar å redusere dette tapet. Ansvar for tapet er delt mellom sauenaeringa og det offentlege. Skal me klare å redusere tap på beite trengs politisk vilje til å prioritere matproduksjon på norske ressursar.

Offentleg ansvar

Nasjonalt tilsynsprosjekt 2007 – 2010 i regi av Mattilsynet syntte liten samanheng mellom stellfaktorar som eigar kan påverke og dårleg velferd/store tap på beite. Dette tyder på at store tap utover det normale kjem av eksterne tilhøve der vanlege tiltak med dyra ikkje verker. Her treng ein altså andre tiltak.

• Rovviltpolitikk

Av enkeltfaktorar som verker negativt inn på dyrevelferd er tap til freda rovvilt den viktigaste. Rovviltpolitikken er utanfor næringa si kontroll. Me vert dermed sett i ein situasjon med stor risiko for dårleg dyrevelferd, og der nivået på risikoen vert styrt av miljøstyresmaktene. Skal me sikre god velferd for sauena er det ein føresetnad at forvaltninga av freda rovvilt vert gjennomført i samsvar med Stortinget si målsetjing. Dei to viktigaste tiltaka for å redusere risikoen for beitedyra er å halde talet på rovvilt på vedtatt bestandsmål og å gjennomføre uttak av rovvilt i beiteprioriterte område.

Skal me sikre matproduksjon på norsk ressursar må me unngå at beitedyra blir pressa vekk frå beiteområda, sjølv i områda der rovvilt er prioritert. Dette er også slått fast i Rovviltforliket av 2011 som seier: «norsk rovviltforvaltning skal skje innafør ramma av bestemmelsene i naturmangfaldlova og Stortingets behandling av denne, Bernkonvensjonen og den todelte målsettinga etter rovviltforliket av 2004». I Rovviltforliket av 2004 vart det bestemt at «det legges opp til en forvaltning av de fire store rovdyra, som gjør det mulig fortsatt å drive med småfehold i områder med rovdyr.». Det er dermed allereie slått fast at rovviltprioriterte og beiteprioriterte soner ikkje skal ha noko å seia for bruken av utmarksbeiteretten.

Tettare samarbeid mellom miljøforvaltning og beiteorganisasjon på Statsforvaltarnivå svært ønskeleg å oppnå. Dette er viktig for å gjera forvaltinga meir føreseieleg, noko som er avgjerande for beitenæringa. I dag er slike møter berre informasjonsmøte, der ein har liten reell påverknad. Det må komme krav om at landbruksfagleg kompetanse skal bli høyrd i spørsmål som har med beitenæring og rovviltforvaltning å gjere. Og at landbruksavdelingane hos Statsforvalterne må ha en rolle på lik linje som miljøavdelingane i disse spørsmåla.

- *Sikring av beiteretten i kommunalt planarbeid*

I stadig større omfang opplev beitenæringa å vera den tapande part i reguleringsplanar etter Plan- og bygningsloven, der LNF(Landbruk, Natur og Fritid) område vert omregulert til regulert område. Områda er store og det er ofte dei beste og viktigaste beiteområde, då dei er nær seter, utmarkslått og i solvente lier.

Behandlinga av reguleringsplanar syner manglande kunnskap om beitebruk. Kommunane fattar vedtak om at beiting kan fortsetje, sjølv om erfaringar har vist at dette kan føre til store konflikhtar. Konflikthane oppstår ved at dyra til tross for utbygging vel områda der dei er kjent, og hytteeigarar jagar dei vekk med nær sagt alle midlar. På lang sikt er dette en umogleg kamp for beitebrukaren når andre i praksis har ekspropriert beiteretten.

Me saknar eintydige retningslinjer i reguleringsplanen for korleis eit beitebruk skal handsamast for å sikre god dyrevelferd.

- *Sikring av offentlege vegar og jernbane*

Påkøyrslar av dyr på veg og jernbane er eit omfattande velferdsproblem hos beitedyr. Det er behov for å vurdere om Staten har tilpassingsplikt til tidsmessige endringar i forhold til veg og bane. Ei lovendring der eigar av farleg verksemd har ansvaret for sikring, ville medført ei betydeleg forbetring for velferda til beitedyra.

- *Sikring av hund i beiteområde*

Årleg vert rundt 850 sauer og lam drepne av hundar i Noreg, jfr. Norsk Sau og Geit si hundeundersøking 2020 og arbeidet med hundelova. Jaging og angrep på dyr på beite er altså eit omfattande velferdsproblem. For å redusere dette til eit minimum er eit regelverk som beskyttar beitedyra heilt naudsynt. Oppfølging slik at eksisterande lovverk blir fulgt er og avgjerande for å sikre velferd for beitedyra.

Næringa sitt ansvar

For å utnytte dei enorme ressursane som er i norsk utmark, og samstundes ivareta velferd, er beitedugande dyr og målretta og effektivt tilsyn nøkkelfaktorane.

- *Beitedugande dyr*

Skal beite vera eit velferdsgode er det naudsynt med friske og raske dyr som kan skjøtte seg sjølv og lamma sine. For å sikre velferd på fjellbeite er kunnskap om, haldningsendringar rundt og innskjerping av vurdering rundt kva eit beitedugande dyr er heilt sentralt. Dette er eit område der sauenæringa har iverksett tiltak, og som me vil fortsette å ha fokus på for å sikre dyra. Det er ønskeleg å formalisere kompetansen om beitedugande dyr i samband med kursa i Dyrevelferdsprogrammet (DVP) for sau.

- *Tilsyn*

Sjølv beitedugande dyr kan bli skada eller sjuke på beite. Tilsyn er difor heilt sentralt for å sikre god velferd. Tilsyn er og viktig for å oppdage tap til rovvilt eller jaging av hund. Det er stor variasjon mellom beiteområda i Norge når det gjeld tilgang, storleik, kor oversiktlege dei er og kva høve ein har for hyppig tilsyn. Uavhengig av kor lett eller vanskeleg det er å ha tilsyn på beite, må ein sikre at dyra får tilsyn. Ved behov kan elektronisk sporing og dronar vera aktuelle hjelpemiddel. Då behovet varierer mykje mellom beiteområda, og sporingseiningane er kostbare, vil ikkje NSG anbefale at elektronisk sporing vert obligatorisk for dyr på utmark. I enkelte område er desse hjelpemidla imidlertid heilt naudsynte.

Dei store beiteareala i Norge blir ofte drifta av beitelag. Den felles innsatsen frå desse beitelaga er ein av nøklane for å ivareta tilsynsbehovet gjennom heile beiteperioden. Å legge til rette for å drifte beiteområda er difor naudsynt. Tiltak som forbod mot å ta inn nye medlem i beitelaga, til eksempel forbodet på Hardangervidda som følgje av CWD, vil derfor svekke velferda på beite. Norsk Sau og Geit ønsker å bygge vidare på ordninga Organisert Beitebruk. Her kan langsiktige mål vera å bygge kompetanse og økonomi til å kunne ha kontinuerleg tilsyn i beitelaga.

Bygg og arealkrav

Dei fleste sauer i Noreg er inne ein stor del av året. Dårlege oppstallingstilhøve kan føre til sår og skader på dyra, påverke høve for normalåtferd, påverke konfliktsituasjonar blant dyra og påverke korleis dyra får tilgang til fôrressursar osv. Det er difor viktig å sikre velferd ikkje berre i beiteperioden, men og i innefôringstida. Skal ein sikre god dyrevelferd er eit bygg som ivaretek dyra sine krav viktig. Dette omfattar eit bygg som sikrar tilstrekkeleg areal per dyr, har ei utforming som utnyttar arealet til det beste for sauen, har gode system for fôring av alle dyra i buskapen og ikkje minst areal som kan ivareta dyra i lamminga.

Sau har per i dag ikkje fastsett arealkrav i haldforskrifta. Å sikre sauen eit minimum av plass er naudsynt for å sikre velferd i inneforingsperioden. Norsk standard har variert noko, men vore frå 0,8-1 kvm. Sjølv om det er ønskeleg med eit lovfesta krav, er det er det per no svært lite kunnskap om kva areal ein nå har på dei ulike bruka. Me veit difor svært lite om kostnaden ved å innføre arealkrav. Me frykter at eit krav kan få store økonomiske konsekvensar for næringa. Me er bekymra for å hamne i ei situasjon liknande den i storfenæringa, der kravet om lausdrift kan gje ei omfattande reduksjon i talet på bruk. Med økonomien i saueholdet per i dag har nærings ikkje økonomisk bereevne til å imøtekomme eit krav som ligg langt over det me i dag har. Økonomisk kompensasjon ved påbygg og nybygg som følgje av eit evt. krav må difor på plass.

Sjølv om eit arealkrav kan vera eit tiltak for å betre velferd hos sau, får Norsk Sau og Geit mange innspel om at utforminga av arealet spelar ei minst like viktig rolle. Bingeutforming

og utforming av fôringsplass er to forhold som blir nemnt av mange. Per nå veit me lite om velferd hos sau i ulike bingar og ved ulike fôringsmåtar. Før ein fastset eit arealkrav er det viktig at ein får tilstrekkeleg kunnskapen på desse områda, slik ein ikkje set kostbare krav som er lite effektive for å betre velferda.

Bruk av uteareal er vist å ha positiv innverknad på dyra si helse, og er ein fin måte å sikre mosjon og høve til å utøve normalåtferd. For at utearealet skal vera eit velferdsgode må ute plassen tilfredsstillende krav når det gjeld mellom anna underlag. Ute plassar som blir fuktige kan i verste fall redusere dyra sin velferd. Skulle det verta eit arealkrav utover eit minimums liggearealkravet anbefaler me at ein utreier om uteareal kan dekke deler av arealet. Her finst det imidlertid svært lite forskning. Det er altså eit stort behov for meir kunnskap om korleis uteareal ved ulike klimatiske forhold påverkar sauens si velferd.

Dyreeigar sine haldningar og kunnskap

Dyreeigar sine haldningar og kunnskap har mykje å seia for dyra si velferd. Mange sauebønder kan mykje om dyra sine behov. Samtidig vert krava til næringa stadig strengare ettersom normane i samfunnet stadig endrar seg. Dette gjer at arbeidet med haldningar er ein dynamisk prosess. Krav om kurs i dyrevelferd hos sau kjem i Dyrevelferdsprogram (DVP) for sau. Dette gjelder i første omgang for buskaper med over 30 vinterfôra sau. Det er imidlertid svært lite krav til nyetablerte sauebuskapar. Då mange av dei nyetablerte har mindre enn 30 vinterfôra sau vil ikkje DVP omfatte desse. Me ser det difor som ønskeleg å få på plass eit kompetansekrav for å få starte med sau uavhengig av dyretal.

Norsk Sau og Geit sine prioriteringar for å betre velferd hos geit

Etablering av Helseteneste for geit

Svært mykje av arbeidet med helse og velferd på sau er i regi av Helsetenesta for sau. Viktige oppgåver som Helsetenesta jobbar med er sjukdomsnedkjemping for næringa (eks. Prosjekt Friske Føtter), sjukdomsforebyggande tiltak på tvers av aktørar i næringa, kunnskapsformidling, kontakt med styresmaktene, prioritering av forskingsområde, utforming av Dyrevelferdsprogram og utarbeiding av kurs og kursinnhold. Tilsvarande helsetenester finst på storfe, svin og fjørfe. Etter at "Friskere Geiter" vart slutført har det ikkje vore ein operativ helseteneste for geit. Dette gir problem i gjennomføring av framtidige dyrevelferdsfremmande tiltak for geit. Prosjektet Friskere Geiter gjorde ein omfattande og viktig innsats for å sikre god helse, og dermed betring av velferda hos geita. I etterkant av prosjektet er det heilt sentralt at arbeidet blir følgt opp med systematisk overvaking. Eit stadig aukande tal på Ikkje-sanerte buskapar, primært ammegeit, utgjer ein trussel for dei sanerte buskapane. Dette er ei sentral oppgåve for ei evt. helseteneste.

Ei eventuell helseteneste må finansierast av alle geitebønder, ikkje berre mjølkebøndene.

Dyreeigar sine haldningar og kunnskap

Dyreeigar sine haldningar og kunnskap har mykje å seia for dyra si velferd. Mange geitbønder kan mykje om dyra sine behov. Samtidig ser me eit aukande tal på nyetablerte buskaper. Mange av desse har for lågt kunnskapsnivå, noko som er ei trussel både for velferda til geitene i buskapane, men og for smittesituasjonen til dei sanerte buskapane som beiter i same område. Det er difor ønskeleg å få på plass eit kompetansekrav for å starte med geit, uavhengig av buskapsstorleik.

Med etableringa av ei helseteneste er det naturleg at ein også på geit kjem i gong med Dyrevelferdsprogram. Gjennom dette programmet kan ein sikre kontinuerleg arbeid med kunnskap og haldningar om velferd. Eit slikt program må omfatte både mjølkebønder, ammegeitbønder og einingar med geit som landskapspleierar. Det bør og formaliserast kompetanse om avlving.

Med hilsen
Norsk Sau og Geit

Ronald Cato Slemmen
styreleder

Lars Erik Wallin
generalsekretær